

**Міністерство освіти і науки України
Черкаський державний технологічний університет
Черкаське регіональне відділення Соціологічної асоціації України
Кафедра філософських і політичних наук ЧДТУ
Центр соціальних технологій ЧДТУ**

СОЦІАЛЬНІ ТА ГУМАНІТАРНІ ТЕХНОЛОГІЇ: ФІЛОСОФСЬКО-ОСВІТНІЙ АСПЕКТ

**МАТЕРІАЛИ
VIII Всеукраїнської
науково-практичної конференції
19 травня 2022 року,
м. Черкаси**

УДК 1:37:316.3:33:504(063)
МЗ4

*Рекомендовано до видання
вченою радою Черкаського державного
технологічного університету,
протокол № 16 від 20.06.2022.*

Упорядник і відповідальний редактор професор А. І. Бойко.

Соціальні та гуманітарні технології: філософсько-освітній аспект :
Матеріали VIII науково-практичної конференції (19 травня 2022 року,
м. Черкаси) [Електронний ресурс] / упоряд. і відп. ред. проф. А. І. Бойко. –
Черкаси : ЧДТУ, 2022. – 88 с.

У збірнику опубліковано матеріали VIII науково-практичної конференції «Соціальні та гуманітарні технології: філософсько-освітній аспект». В центрі уваги авторів – проблемне поле війни крізь призму гуманітарних та соціальних технологій, ефективне функціонування яких неможливе без урахування суспільного досвіду минулого, аналізу сучасності, визначення ролі суспільних наук у процесі їх формування. Постерна сесія студентів і аспірантів є засобом візуалізації і новим форматом бачення окресленого кола проблем.

Матеріали конференції будуть корисними для здобувачів вищої освіти, а також стануть у нагоді науковцям, освітянам і широкому загалу в осмисленні воєнних викликів суспільства.

З М І С Т

СПРОБА ФІЛОСОФСЬКОГО ОСМИСЛЕННЯ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Передмова	5
Бойко А. Проблеми сучасної політичної філософії в контексті війни.....	6
Годзь Н. Філософи у просторі війни, питання можливості рефлексії та її значення.....	8
Грон Ю. Війна у контексті націєтворення.....	12
Астапова-Вязьміна О. Візуальна символіка війни	14
Галіч Є. Переосмислення цінностей українців в умовах воєнного стану. «Ukrainian Values now » (<i>постер</i>).....	16
Гранатирко Б. Консолідація українського суспільства у військовий час	17
Братко К. Actus secundus «русского міра».....	19
Остренко М., Петінова О. Війна та русофобія (на прикладі проведеного навчального соціологічного дослідження).....	22
Мартинов О. Архетип війни як ознака консолідації	24
Саліх М. Релігійна свідомість українців у реаліях війни.....	26
Півненко В., Бойко А. Філософсько-правовий погляд на національну та персональну безпеку в умовах воєнного часу	28
Синьогуб І. Філософські основи розуміння безпеки	31
Зелений В. «У війни теж є закони» (<i>постер</i>).....	32
Горьовий О. Нищівний вплив війни на екологію	33
Гризунов І. Вплив війни на людину	35
Бахмач А. Вплив війни на жінок України.....	37
Шолух О. Українські біженці в Польщі	40
Мироненко А. Недоліки політики зайнятості внутрішньо переміщених осіб. «Тікаємо не від війни, а від бідності» (<i>постер</i>).....	42
Півненко В., Гарбазей Д. Медіаційні процеси в умовах війни	43

УКРАЇНСЬКА ОСВІТА В УМОВАХ ВІЙНИ

Захарова О. Коріння трансформацій у вищій освіті України: виклики для освітян.....	46
Данилевський В. Управління освітньою діяльністю в умовах воєнного часу.....	50

УКРАЇНСЬКА ОСВІТА В УМОВАХ ВІЙНИ

Оксана ЗАХАРОВА,
д-р екон. наук, професор,
Черкаський державний технологічний університет

КОРІННЯ ТРАНСФОРМАЦІЙ У ВИЩІЙ ОСВІТІ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ДЛЯ ОСВІТЯН

Протягом всього періоду незалежності вища освіта України перебуває у перманентних трансформаційних змінах, які поступово сформували її поточний вигляд. Суттєвий вплив на розвиток сучасної вищої освіти на різних етапах здійснювали історичні, соціокультурні, технологічні, економічні, демографічні, ринкові, інноваційні та політичні процеси, що в той чи інший момент відбувалися й домінували в країні. При цьому дія одних чинників сприяла позитивним й перспективним тенденціям розвитку вищої освіти, а дія інших призводила до скорочення її кількісних та якісних характеристик. Водночас детальному дослідженню впливу кожного чинника на життєдіяльність та конкурентоспроможність вищої освіти України науковці протягом всього періоду незалежності приділяли багато уваги, що є обґрунтованим через доведену ними наявність щільного прямого зв'язку між тенденціями розвитку вищої освіти та рівнем економічного розвитку країни. Тому вважаємо за доцільне у цій праці лише окреслити ті ключові виклики, з якими довелося зіткнутися вищій освіті України за останні тридцять років, щоб зрозуміти коріння тих ризиків і проблем, що гостро проявилися для освітян під час війни.

З початку формування в Україні системи вищої освіти, а цей процес триває вже п'яте століття, вища освіта мала ознаку елітарності, так як закладів, які її надавали, було небагато, тож отримати її могли лише найкращі з кращих, найобдарованіші та найталановитіші. Саме тому практично кожен із випускників українських університетів XVII–XIX ст. і сьогодні представляє собою гордість української науки, освіти, культури, медицини; це – відомі винахідники, підприємці, меценати.

Бурхливий розвиток соціально-економічних відносин в країні на початку ХХ ст. та висока потреба економіки країни у дипломованих фахівцях інженерно-технічних та гуманітарних професій дав поштовх для створення у найбільш промислово розвинених регіонах країни мережі політехнічних та педагогічних інститутів, що дозволило повною мірою забезпечити потреби зростаючої за умов індустріалізації економіки країни. Процедура вступу до

інститутів складалася у жорсткому конкурсному відборі, що забезпечувало збереження вищою освітою ознак елітарності та насичення ринку праці висококласними фахівцями, попит на яких був дуже високим як в країні, так і за її межами. Саме тому з часом бажання отримати вищу освіту в суспільстві суттєво зростало, і почався пошук незаконних схем вступу, що, між тим, масового характеру це мало, і компетентісний рівень випускників був досить високим, як і їх затребуваність, тобто попит на них.

З моменту набуття Україною незалежності у 1991 р. у сфері освіти почалися трансформаційні реформи, що докорінним чином змінили всю систему вищої освіти. Так, по-перше, сталося суттєве розширення напрямів підготовки в державних інститутах, що дозволило їм перетворитися на університети, та одночасне запровадження приватних закладів, які швидко адаптувалися та регулювали свою діяльність під потреби споживачів. На жаль, якість підготовки у приватних закладах освіти не завжди відповідала тим критеріям, яких дотримувалися державні заклади, і якими завжди славилися українські виші.

По-друге, у структурі закладів освіти країни відбулося різке скорочення кількості освітніх закладів I-II рівнів акредитації через відсутність попиту на їх діяльність, натомість кількість закладів III-IV рівнів акредитації суттєво зросла [1, с. 79]. Так, якщо в 1990/91 навч. р. в країні функціонувало 149 університетів та академій із середнім навантаженням у 5,9 тис. студентів на заклад, то у 2007/08 навч. р. число таких закладів зросло до 351 од. при середньому навантаженні у 6,6 тис. студентів. Така масовість надання послуг вищої освіти призвела до різкого падіння середнього балу вступників та, як наслідок, невисокого рівня професіоналізму й компетентності випускників.

По-третє, і, мабуть, це найголовніше, формування пропозиції навчальними закладами щодо конкретних напрямів підготовки, у тому числі і за контрактною формою навчання, за нових умов відбувалося не на основі потреб ринку праці, а на підґрунті попиту серед абітурієнтів на ті чи інші професії, тобто через кон'юнктурні характеристики. Через це із часом попит роботодавців на випускників навчальних закладів суттєвим чином скорочувався, і певна частина з них була змушена шукати собі місце на ринку праці та працювати не за фахом, що свідчило про неефективність інвестицій, вкладених у таку освіту незалежно від їх джерела, а отже – і неможливість їх окупності.

Всі ці зміни, на жаль, призвели до поступової втрати українською вищою освітою ознак елітарності й одиничності та, натомість, відбулося набуття нею ознак масовості та конвеєрності. Тобто університети через прагнення вижити в

ринкових умовах здійснили зміну стратегічних орієнтирів у своїй діяльності: головне – не забезпечити ринок праці високоякісним й конкурентоспроможним випускником, а набрати максимальне число абітурієнтів, для чого відкривалися все нові й нові напрями підготовки, спеціальності та освітні програми, прогнозований попит на які серед абітурієнтів апріорі буде високим. У більшості випадків дипломи, які отримували такі випускники, були знеціненими через відсутність запитів серед роботодавців на їх послуги та їхні власні посередні інтелектуальні здібності. Ця проблема є однією з причин того, що Україна, яка має доволі високу питому вагу населення з вищою освітою, не може вийти із затяжної фінансово-економічної кризи і досягти хоча б того рівня економічного розвитку, який спостерігався в економіці країни у 1990 р.

Крім того, 1991 р. ознаменувався початком тривалої демографічної кризи, яка не могла не позначитися на долі суттєвим чином збільшеної мережі ЗВО України. Глибока економічна криза, яка супроводжувала перші роки незалежності, негативним чином вплинула на можливості та, як наслідок, на рівень народжуваності населення. Так, якщо у 1985 р. в Україні число народжень становило 764,2 тис., то за десять років значення цього показника скоротилося до 492,9 тис., а ще за п'ять років, у 2000 р. – до 385,1 тис. [2]. В результаті, настав момент, коли загальне число випускників всіх українських шкіл навіть було меншим за ліцензований обсяг закладів вищої освіти в країні. І почалися зворотні процеси: спочатку скорочення кількості спеціальностей, а потім – і університетів. Так, у 2019/20 навч. р. число закладів вищої освіти в країні становило 281 університет або академію, при тому, що і ця кількість установ є завеликою для наявного числа абітурієнтів, так як середнє навантаження становило 4,5 тис. студентів на заклад, що менше ніж було у 1990/91 навч. р. А тому рівень навантаження та оплати праці викладачів постійно скорочується. До того ж, незадовільний рівень життя в країні лежить у основі високої інтенсивності міграційних процесів молоді за межі країни, що додатково і суттєво обмежує число потенційних абітурієнтів [3].

У 2014 р. через анексію АР Крим та окупацію частини території Донецької та Луганської областей вища освіта країни зіткнулася з необхідністю пошуку механізмів тимчасового переміщення ЗВО з цих регіонів на підконтрольну територію України. Ці процеси супроводжувалися цілою низкою проблем (втрата частини персоналу, архівних документів, обладнання та основних фондів, що залишилися на місці базування університету; проблеми житлово-побутового характеру викладачів та студентів; складності із відновленням матеріально-технічної бази, проведенням вступних компаній), розв'язати які за вісім років повністю так і не вдалося [4]. У результаті деякі

переміщені ЗВО щорічно втрачали найцінніше – викладацький склад, швидко й якісно відновити який доволі складно, що не могло не позначитися на якості їх освітніх послуг.

2020 р. із пандемією COVID-19 приніс новий виклик для вищої освіти країни – гостро постало питання: «чи здатен навчальний заклад не лише швидко перейти на дистанційну форму навчання, але й не втратити при цьому якість освітніх послуг?». До того ж, з'ясувалося, що психологічне навантаження на викладача при онлайн навчанні зросло у рази, і потрібно було одночасно шукати ефективні методи психологічного розвантаження, щоб запобігти завчасному професійному вигоранню професорсько-викладацького складу. Університети також мали трансформувати і власні напрацьовані підходи до профорієнтації абітурієнтів, що, за умов карантину, виявилось досить складно реалізувати на практиці.

З початку повномасштабного військового вторгнення країни-агресора на територію України, що відбулося 24 лютого 2022 р., ЗВО України опинилися перед низкою проблем, рішення яких на сьогоднішній день доволі важко знайти. Перша і найболючіша проблема пов'язана з фізичною втратою представників викладацького складу та студентства, а також зі знищенням агресором майна університетів. Друга проблема пов'язана з новими окупованими територіями, університети з яких в доволі важких та загрозливих для життя умовах мали самостійно переїхати до підконтрольних територій разом із майном. В кращому разі, вдалося виїхати на територію інших регіонів країни або за кордон окремим представникам викладацького складу та студентам, так як часу і можливостей на організовану евакуацію в таких містах, як Херсон та Мелітополь, не було. Третя проблема пов'язана з необхідністю вдруге здійснювати переміщення закладів, що опинилися у зоні бойових дій. Крім того, через виїзд за межі країни значного числа молоді в якості біженців, всі без виключення ЗВО у поточному році можуть опинитися у ситуації дефіциту вступників, що ще більше погіршить їх фінансові можливості щодо здійснення діяльності по наданню освітніх послуг.

Отже, можемо констатувати, що українська вища освіта пройшла непростий шлях свого становлення за часів незалежності, і її збереження та прогресивний розвиток сьогодні є чи не однією з головних умов набуття можливостей для швидкої відбудови економіки країни у післявоєнний період. Проте для цього мають бути докладені всі зусилля держави та керівництва ЗВО по наданню гарантій безпеки та можливостей розвитку всім учасникам освітнього процесу, збереження високої якості освітніх послуг.

Використані джерела:

1. Захарова О. В. Управління інвестуванням у людський капітал: методологія, оцінка, планування: монографія. Донецьк: ТОВ «ДРУК-ІНФО», 2010. 378 с.
2. Захарова О. В. Тенденції нагромадження людського капіталу в Україні за період незалежності. *Зб. наук. праць Черкаського держ. технол. ун-ту. Серія: Економічні науки*. Черкаси, 2020. Вип. 59. С. 85-97.
3. Захарова О. В. Умови повернення трудових мігрантів в Україну. *Зб. наук. праць Черкаського держ. технол. ун-ту. Серія: Економічні науки*. Черкаси, 2019. Вип. 55. С. 15-23.
4. Захарова О. В., Гончарова Ж. В. Тимчасово переміщені ВНЗ: основні проблеми та першочергові напрями їх розв'язання. *Вища освіта України*. 2017. №3. С. 13-22.

Валерій ДАНИЛЕВСЬКИЙ,

канд. іст. наук,

начальник Управління освіти і науки

Черкаської обласної військової адміністрації

УПРАВЛІННЯ ОСВІТНЬОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Російська військова агресія проти нашої держави призвела до часткової або повної зруйнованості більш як тисячі закладів освіти України. Частина учасників освітнього процесу внаслідок загрози життю, бойових дій та тимчасової окупації окремих територій вимушено перемістилася за кордон або в межах України, у тому числі – на Черкащину. У багатьох об'єднаних територіальних громадах нашої області заклади загальної середньої освіти перетворилися на осередки для надання гуманітарної допомоги внутрішньо переміщеним особам, де також прийняли на продовження навчання вимушено переміщених дітей.

У такій ситуації перед освітянами постала необхідність прийняття оперативних рішень стосовно того, як організувати освітній процес для дітей у місцях їх постійного проживання та місцях евакуації, коли та яким чином завершувати навчальний рік, як оцінювати учнів та видавати документи про освіту, як забезпечити оплату праці працівникам закладів освіти, як здійснювати атестацію педагогічних працівників, як надавати психологічну підтримку дітям та багато інших питань, які потребували невідкладного реагування.

Згідно з наказом Міністерства освіти і науки України 28.03.2022 № 274 «Про деякі питання організації здобуття загальної середньої освіти та освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні», зарахування здобувачів загальної середньої освіти, які вимушені були змінити місце навчання, до

Електронне наукове видання

**СОЦІАЛЬНІ ТА ГУМАНІТАРНІ ТЕХНОЛОГІЇ:
ФІЛОСОФСЬКО-ОСВІТНІЙ АСПЕКТ**

МАТЕРІАЛИ
VIII Всеукраїнської
науково-практичної конференції

19 травня 2022 року,
м. Черкаси

Упорядник і відповідальний редактор професор А. І. Бойко.

Матеріали збірника подаються у авторській редакції.

Технічний редактор: Катерина Давиденко

Гарнітура Times New Roman. Обл.-вид. арк. 5,1. Зам. №22-29.

Видавець: Черкаський державний технологічний університет,
бульвар Шевченка, 460, м. Черкаси, 18006.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції Серія ДК № 896 від 16.04.2002 р.